

نوشته: دومینیک لتولیه

ترجمه: دکتر نصرآ... عسگری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

شماره مقاله: ۴۷۷

گونه‌شناسی ناحیه‌ای و معماری کبوترخان در فرانسه

Dominique Letellier

Translated by: N. Asgari ph.D

International University of Imam Khomeini

The Regional Typology and Architecture of Pigeon nests in France

Pigeon nests in France, depending on their size and capacity, have various shapes. They are still found in different parts of the country. The largeness, smallness and materials used in these buildings, depend on the social conditions of their users; a matter which shows the economy and culture of the individuals in a locality.

Pigeon nests have unequalled architecture and their makers took necessary measures to make them more suitable. Above these pigeon houses, there are mostly some embellishments of baked clay or earthen pots, which had numerous functions, for example, resting and leaping of birds, and a means for warning. These pigeon places played a very important role in forming economy, and farmers took advantage of the birds dropping as fertilizer for summer plantation

of crops. They also made use of their delicious meat. Finally shepherds and farmers, in unfavorable conditions, used these pigeon houses as shelter.

خلاصه

نوشته‌ای را که پیش روی دارید خلاصه شده بخش دوم از کتاب کبوترخانهای فرانسه است. این کتاب حاصل مطالعات میدانی پژوهشگری است که با مشاهده مشارکتی جنبه‌های مختلف موضوع را مورد بررسی قرار داده است و با ذکر نمونه‌هایی از مشابهتها و تفاوتها در مناطق مختلف فرانسه بر غنای اثر افزوده است.

کبوترخانهای فرانسه از نظر اندازه و گنجایش دارای اشکال گوناگونی هستند که هنوز در مناطق مختلف فرانسه یافت می‌شوند. بزرگی و کوچکی و همچنین مصالح به کار رفته در این بناها بستگی به شرایط اجتماعی استفاده‌کنندگان آن داشته است؛ امری که هویت اقتصادی و فرهنگی افراد را در سطح محلی به نمایش می‌گذارد.

افزون بر این، کبوترخانها نقش بسیار مهمی در اقتصاد کشاورزی بازی می‌کرده‌اند؛ زیرا که کشاورزان از فضلۀ پرندگان در صیفی‌کاری سود می‌بردند و در عین حال تا قبل از رواج مصرف گوشت مرغ، در اواخر قرن نوزدهم، از گوشت کبوتر به وفور استفاده می‌شد. همچنین در برخی از مناطق چوپانان و کشاورزان در شرایط نامساعد جوی از کبوترخانها به عنوان پناهگاه استفاده می‌کردند.

از آن جا که امروزه کبوترخانها در فرانسه از خاطره‌ها محو شده‌اند، مؤلف می‌کوشد تا اهمیت جنبه‌های گوناگون اقتصادی، معماری و اجتماعی آنها را نشان دهد. در خاتمه نیز پیشنهادهایی را به مسؤولین ذربط فرانسه جهت حفظ و احیای بازمانده‌های آنها مطرح می‌سازد. (تعداد زیادی عکس همراه اصل مقاله بوده است. به علت کیفیت بد آنها تعداد معدودی از آنها چاپ شد)

«ستون یادبود باستیل سربرافراشته در باغ»

کبوترخان قرن نوزدهم نمادی از شناسنت. این کبوترخان همان است که «ژرژ کولونگ^۲» در قصه «زمین و آسیاب» (کرسه، ۱۹۸۴) می نویسد: «او سکه های طلا در زیربالش و مینک و املاک فراوان در اختیار داشت. ستون خود یادبودی از زندان باستیل است که در باغ سربرافراشته و معرف قدرت و بزرگی آن محسوب می شود». این قصه که یک حماسه در باره زمین و دهقانان است، در منطقه «کس دوکرسی^۳» (واقع در کوههای مرکزی فرانسه) اتفاق می افتد؛ جایی که آسیابها و کبوترخانها، نمادی از قدرت و ثروت به شمار می آید. قصه همزمان با مرگ «لئونادال پیر^۴» شروع می شود؛ کسی که در تمام دوران زندگی، در آرزوی ساختن یک کبوترخان بود تا این که بتواند با همسایه ثروتمندش، یعنی «شارل بوردوناو^۵» به رقابت پردازد: «بوردوناو، صاحب کبوترخانهای زیادی بود که در خارج از محوطه خانه اش قرار داشت. در گذشته کبوترخانها متشکل از دیوارهای چوبی و پشت بام مکعب شکل نوک تیز و افراشته بر چهارتیرک، شاهی بودند بر ثروتمندی صاحبانشان».

اینها توضیحاتی است که «ژرژ کولونگ» داستان نویس و نمایشنامه نویس ساکن منطقه «کوس لوتوا^۶» ارایه کرده است. بدرغم این که در شب چهارم اوت مجلس میزسان امتیازات فتودالها را لغو می کند و از پس آن دگرگونی هایی در جامعه روستایی روی می دهد، ولی در بین مالکین زمین همان شور و شوق گذشته وجود دارد، تاحدی که شخصیت داستان ژرژ کولونگ هم از این شعف برخوردار است. «لئونادال» زندگی خود را در این مدّت ادامه می دهد (برای پرندگان مسکین لانه ای ساخته نمی شود. همراه با شرایط بد زندگی در مزارع به صورت سنتی، رئیس خانواده، اعضای خانواده اش، حیوانات و پرندگان در زیر یک سقف زندگی می کردند).

لئونادال، بدون آن که بتواند بلندپروازی خود را ارضاء کند و بنایی برای پرندگان مورد علاقه خود بسازد، از دنیا می رود. مشاهده گر، اطلاعاتی درباره خصائل اخلاقی ساکنین منطقه «کیرسی نوا^۷» می دهد. «ژرژ کولونگ» حرص و ولعی را که در منطقه وجود دارد و رسوم موجود در منطقه را نشان می دهد. یکی از شخصیت های قصه ژرژ کولونگ این جملات را بر زبان می آورد، جملاتی که هنوز در خاطره ما باقی است: «زمان بسته شدن کبوترخانها، اگر بتوان کبوتر همسایه را به بام خود کشید می توان برای همیشه آن را از آن خود کرد».

2- Georges Coulonges

3- Causse du Quercy

4-Léo Nadal

5- Charles Bardenave

6- Causse Lotois

7- Quercynnoises

دیوار سبب استحکام سه برج کوچک استوانه مانند شده که از سطح پشت بام بالا آمده و پناهگاهی برای کبوتران است. در منطقه ما، بادهای شدیدی بطور منظم از سمت افق شروع به وزیدن می‌کند و این پناهگاه درست در مقابل بادهای شدید بنا گردیده است. تنها از طریق یک در که در طبقه همکف وجود دارد، می‌توان وارد کبوترخان شد. در داخل کبوترخان سوراخهایی در آجرها برای آشیانه کبوتران تعبیه شده است، ضخامت دیوارهای این کبوترخان ۴/۶۰ متر و ارتفاع آن ۱۱/۵۰ متر می‌باشد. تنها نیمی از کبوترخانهای مناطق شمال فرانسه، دارای چنین ابعادی هستند.

در «لانگ دوک»^۸ کبوترخانها معمولاً مربع شکل هستند و بامهای آنها یک یا چهار شیبه ساخته شده است که ستونی در زاویه یا نوک شیروانی آن برافراشته می‌شود. این گونه بنا سازی بی دلیل نبوده است؛ زیرا این عناصر کوچک تزئینی که اغلب «کوزه‌های سفالی» نامیده می‌شدند، موجب هدایت کبوتران به سمت بنا گردیده و به آنها اجازه سکونت می‌دادند.

در اطراف «تولوز»^۹ و «مونتوبان»^{۱۰} برای جلوگیری از ورود حیوانات شکارچی به داخل کبوترخانها، آجرهای چهارگوش مدخل ورودی را با رنگ سبز، لعاب می‌دادند. این عنصر تزئینی که عمده با رنگ نشان داده می‌شد، همانند زنجیری گرداگرد ساختمان، کشیده شده بود. در حالی که بناهای ساخته شده روی ستونهای منفرد و دارای نشیمنگاهی بنام کیپل^{۱۱} بودند تا کبوتران را از دست دشمنان حریص و سمج نجات دهند. امکان ورود به این کبوترخانها وجود نداشت، مگر از در ورودی و آن هم با استفاده از یک نردبان.

اگر امروز کبوترخانها به دست فراموشی سپرده شده‌اند، برای این است که انگیزه‌هایی که در گذشته، سبب توجه به آنها می‌شده از بین رفته است. با وجود این باید بخاطر داشته باشیم که «کبوترخان» میراث بجا مانده از معماری گذشته روستایی فرانسه و خود شاهدی برگزیده است. کبوترخان نشان دهنده ارزش منحصر به فرد و تضمین کننده بقای فرهنگ فرانسه است. با

توجه به همه این دلایل است که کبوترخان باید بر پایه مفاهیم بنیادی و با در نظر گرفتن اجزای سازنده‌اش؛ چه در حالت انفرادی و چه در ارتباط با وابستگیش با محیط، مورد بررسی قرار گیرد و معماری آن نه یک طرح و نه یک انتزاع هنری است، بلکه یک شیئی حجم‌دار، واقعی و ملموس به حساب می‌آید. این بنا با سطوح و اشکال حجم‌دار خود در مقابل ناظران قد علم می‌کند، بطوریکه ظاهرش به آن هویت می‌بخشد.

هدف توضیح تاریخ معماری است. این معماری باید بعد از مدتی تحقیر که امیدوارم گذرا باشد حیاتی تازه یابد، زیرا تمدن ما نباید به این عادت بد خوبگیرد که پس از سپری شدن زمانی طولانی به اهمیت میراث فرهنگی خود پی ببرد. معماری متروک نمی‌شود، بلکه با ارجاع به گذشته تداوم می‌یابد و تجدد و ابتکار در آن در یک قلمرو قرار دارد.

کبوترخانهها و «پرورش دهندگان کبوتران نامه‌بر» شمالی

در منطقه «نوردوپادوکل»^{۱۲} هنوز از کبوتران نامه‌بر استفاده می‌شود. «میشل تورنیه»^{۱۳} در کتاب پادشاه، دگرخان نوسکا از آن به عنوان «هنر دوست داشتنی و مرموز یاد می‌کند». کبوتران، سرباز هم به حساب می‌آیند و زمانی که آنها چیز کبوتران نامهرسان می‌شوند می‌توانند چند لانه را تصاحب کنند، لانه‌ای برای تولیدمثل کنندگان، لانه‌ای برای کبوتران مسافر. لانه‌ای برای کبوتران یکساله و بالاخره لانه‌ای برای کبوتران ماده که منتظر بازگشت کبوتران مسافرند. عجب است که پرورش این کبوتران به تقلید از پرورش اسبهای مسابقه، صورت می‌گرفته است. لازم به یادآوری است که علاقه به پرورش کبوتران نامه‌بر از قرن نوزدهم در شمال فرانسه آغاز می‌شود. نه تنها، کارگران و معدن‌چیان بلکه صنعتگران هم به این امر توجه داشته‌اند، تا حدی که کبوترخانه‌های بدوی در باغهایی که خانه‌های کارگران توسط شرکتیهای معدن در آنها ساخته می‌شد فراوان به چشم می‌خورد.

دو آرتوا^{۱۴} و نورماندی^{۱۵}

بی‌انصافی خواهد بود که تنها کبوترخانه‌های جنوب فرانسه را به دلیل کثرت و تنوعشان و به

خاطر حضور و سکنا داشتن در املاک افراد و اربابان مختلف مورد توجه قرار دهیم. مع الوصف، از زمان انقلاب فرانسه (۱۷۸۹) به بعد در مناطق شمالی، کبوترخانهای کوچک زیادی وجود داشته است. ساختمان این کبوترخانها خیلی ساده و مصالح تشکیل دهنده آنها ناپایدار بوده است. در «آرتوا» کبوترخانها در شکل ظاهری مزارعی که در آن بنا شده‌اند، اهمیت خاص دارند. در واقع تمام آنها براساس شرایط اجتماعی استفاده‌کنندگانشان از خشت و یا گِل ساخته شده‌اند. در بسیاری از موارد، به صورت خیلی ساده محلی برای اقامت کبوتران در گوشه‌ای از انبار ساخته شده و یا به صورت سوراخی در نما ظاهر گردیده و زیبایی جالب توجهی را به وجود آورده‌اند، چرا که به صورت سوراخهای سیاه و مرتب در نمای بنا دیده می‌شوند. دیوارها از آهک و گل یا آجر ساخته شده‌اند و اغلب همانند بناهایی هستند که در منطقه ترنه^{۱۶} (جنوب فرانسه) قرار دارند. به این صورت که چوبهایی را در زمین فرو می‌برند و ساختمان را روی آنها می‌سازند. این بناها همواره در وسط حیاط ساخته شده‌اند و کبوترخان بر بالای بنایی که برای جای دادن مرغان در نظر گرفته شده یا بر روی چاه قرار دارد. در مزارع وسیع کبوترخان متصل به ساختمانهای دیگر است و در بالای دالان ورودی قرار دارد. سوراخهای پرواز هم، همواره در جهت مخالف وزش باد قرار گرفته‌اند.

در نرماندی، کبوترخانها به شکل هشت‌گوش و یا برج‌مانند از سنگ یا آجر ساخته شده‌اند و دو طبقه هستند؛ طبقه همکف انباری را تشکیل می‌دهد و طبقه اول آن شامل سوراخهایی برای آشیانه کبوتران می‌باشد که به گونه‌ای منظم در زمین تعبیه شده‌اند، این لانه‌ها در کنار دیوارها بنا شده‌اند، جایی که قطعات کوچکی از چوبهای تراشیده در داخل بنا آویزان هستند. در مرکز کبوترخان، به شیوه کلاسیک، داربستی به صورت قائم در زمین فرورفته و از تیرک کلفتی بطور عمودی با دو بازو برای نگاهداشتن آن استفاده شده است نیز دارای نردبانی است که با بالا رفتن از آن می‌توان لانه‌هایی را که در طبقات مختلف و بالایی قرار دارند، مشاهده

نمرد. این کبوترخانها روی پایه‌های آهکی یا سنگهای کوچکی از چخماق، ساخته شده‌اند. قسمت بیرونی ساختمان دارای یک برآمدگی است که با دو سطح به وسیله یک نوار یا برجستگی جلو آمده، مشخص شده است. این برجستگیها همانند آجرهای چهارگوش جلا داده شده منطقه جنوب فرانسه می‌باشند و مانع از ورود حیوانات موذی به طبقات می‌شوند. پشت بام مخروطی شکل آن شامل یک یا دو پنجره جهت پرواز کبوتران است.

در تَرَن^{۱۷}

«هانری استرُک^{۱۸}» در لیستی که از کبوترخانهای منطقه «ترنه^{۱۹}» فراهم می‌کند، ملاحظه می‌نماید که تمامی انواع کبوترخانهای موجود در مناطق مختلف فرانسه را می‌توان در این استان، پیدا کرد. او همین پدیده را در مورد منطقه «تِرَن و گرون^{۲۰}» مشاهده می‌کند، که ظرافت و کیفیت معماری کبوترخانهای این منطقه (جنوب غربی آویرون) را گوشزد می‌نماید و لیست کاملی از میراث بومی مربوط به دنیای کوچکی از کبوترخانهای فرانسه را به نمایش می‌گذارد. ما می‌توانیم بگوییم که این مجموعه‌ها، موزه‌ای از کبوترخانها را در فضای آزاد به نمایش می‌گذارند. آنها دارای نمونه‌های کاملاً متفاوت و ساختمانهای متنوع هستند، بطوریکه توصیف پایه‌های این بناها در واقع می‌تواند هویت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی افراد را در سطح ملی آشکار نماید که خود تصویر خوبی از منطقه پیرنه (جنوب غربی فرانسه) است.

این لیست، ارتباط دوجانبه‌ای را که بین کبوترخان و کشت گندم در منطقه وجود دارد، بیان می‌تواند. با یک یادداشت برداری مدون، می‌توان به عظمت آنها پی برد و به نکات جالبی دست یافت. همچنین در «لاگرو^{۲۱}» ما هیجده اقامتگاه در زمینی به وسعت ۱۰۹ هکتار مشاهده می‌کنیم، در حالی که در منطقه «مارساک^{۲۲}» در همان سطح، بیش از بیست کبوترخان وجود دارد. با مطالعه عمیق درباره کبوترخانهایی که در شرق خطی که از «کرمو به کستره^{۲۳}» می‌گذرد و

17- Tarn 18-Henri Astruc 19- Tarnais 20- Tarb-et-Garonne 21- Lagrave 22- Marssa:

23- Carmaux à castres

موجب تقسیم شدن منطقه «ترن» می‌گردد، می‌توان تجمع آنها را آشکار کرد. این مسأله خود حکایت از آن دارد که کبوترخان نر و ماده، از سایر کبوترخانها، قدمت کمتری دارد.

از قرن نوزدهم است که تفاوت‌گذاری میان کبوترخانها متداول می‌گردد و همین امر موجب می‌گردد تا ارتباطی را که میان کبوترخانهای دستگاه «اشرافی» و «دیگران» وجود داشته است بیابیم. بیان تحقیرآمیز کبوترخان ماده در سنت شفاهی نیز وجود دارد، فی‌المثل گفته می‌شود که «آن کبوترخانه‌ای بیش نیست». این طبقه‌بندی کبوترخانها، ناشی از آن بوده که کبوترخان به چه شکلی (مربع، مستطیل، شش ضلعی یا هشت ضلعی) بنا می‌شده، تکیه گاههای آنها به چه صورت بوده (ستونهای گرد یا چهارگوش) و بالاخره پوشش بامهای آنها چگونه بوده است. «هانری استروک» خصوصیت مردم جنوب را که چوب خیزران را برای ساخت آشیانه کبوترها بکار می‌بردند، نشان می‌دهد. برای ساختن حجره‌ها، بایستی چوب خیزران را در تمام اطراف اطاق و در سطوح مختلف در کاهگل فرو برد.

ما همچنین در «ترن» موقّق به پیدا کردن تعداد زیادی سوراخ کبوترخان برای آشیانه کبوتران می‌شویم که موجب تحسین متخصصین ساختمانها می‌شود، زیرا این سوراخها همگی دست‌ساز بوده با دست درست شده و یارای مقاومت در برابر اتفاقی را دارند و نمونه بسیار گویای آن در «تراو» واقع در «لابستید - سن - ژرژ»^{۲۴} (جنوب غربی فرانسه) است.

جنوب غربی منطقه «اوی رون»^{۲۵}

این منطقه که میان «لوت»^{۲۶} واقع در غرب «اوی رون» و «ترن وگرون» قرار گرفته، شامل تعداد مختلفی از انواع کبوترخان است. درکنار «ویل نوف»^{۲۷} واقع در شمال «ویل فرانش»^{۲۸} ما می‌توانیم برجکهای هشت‌گوشی را پیدا کنیم که سقف آنها از سنگ پوشیده شده است. نمایشی بدیع از اتحاد سنگهای کوچک مکعب شکل که همانند کلاه چهارترک نوک تیز کشیشان است.

این ساختار در ارتباط با تغییری است که در کبوترخانهای قرن شانزدهم و برجکهای نوک تیز قرنهای هفدهم و هجدهم روی داده است.

تجلی بسیار گسترده این تغییرات را می توان در کبوترخانهای برجک مانند یافت؛ برآمدگی و بلندی آن به بلندی خانه اصلی است و اسکلت بندی آن مربوط به پایان قرن هجدهم و نوزدهم است. این خود معرف اشکال متعدد قصرهایی است که در منطقه وجود داشته است، که در ذهن توده مردم تصویری از همان قدرت و توانمندی قصرها را ایجاد می کند. در مزارع بزرگ ما می توانیم ترکیبی بسیار زیبا از کبوترخانها- هشتی ها پیدا کنیم که همانند برج ناقوس در روستاهای ما برای اطلاع رسانی بکار می رفته اند.

بر عکس، میراث قرن نوزدهم با بناهای کوچک، بخشهای بسیار ساده ای را در پیش رویمان می گذارد که دارای سطوح مربع با دو یا سه سوراخ برای پرواز کبوتران هستند. همچنین پیدا کردن تعدادی از کبوترخانهای بالکن مانند که در بالای پلکان واقع شده اند، توده ای را که از گرانت خاکستری است به سنگینی ابرهای سیاه در شبهای طوفانی است، کمی تعدیل می کند. اکثر این بناها از سنگهای لاشه ای موسوم به «سفال بومی»^{۳۹} پوشیده شده اند؛ سنگهایی که در شیبهای تند یا در کنار پنجره های شیروانی با یک یا دو شیب، مامن خوبی برای سوراخهای پرواز، می باشند. این سوراخها اساساً مربوط به بناهای بزرگ بوده و وظیفه تهریه هوا را به عهده داشته اند. بطور کلی اگر چه کبوترخانها از نظر نوع محدودند، اما می توان گفت که نمونه هایشان فراوان است.

لیمانی^{۳۰}؛ منطقه تولید غلات

منطقه اورین^{۳۱} و لیمانی را می توان سرزمین کبوترخانها نامید. در واقع کشاورزی این منطقه به سوی کشت غلات سوق داده شده و دامپروری بی رونق گذشته و وجود کبوتران بسیار و اهمیت دادن به گوشت لذیذ و کود بجا مانده از آنها

می‌تواند دلیل این امر باشد. خسارات جبران‌ناپذیری که هنگام درو از این پرندگان به کشاورزان منطقه وارد می‌شده و خطری که غلات را تهدید می‌کرده به اندازه‌ای بوده است که کدخداها برای حفظ غلات، صاحبان کبوترخانها را مجبور به امضای قراردادی می‌کردند تا از خروج کبوتران از کبوترخانها در ماههایی از سال، خصوصاً در آوریل و مه جلوگیری کنند بدون آنکه رسماً قانونی در این زمینه موجود باشد.

بعضی از روستاهای استان لوار علیا^{۳۲} این رسم را تا اواسط قرن نوزدهم رعایت می‌کردند. در نیمی از انواع بیشتری کبوترخان دیده می‌شود. بویژه ما می‌توانیم در این مکان کبوترخانهای عمومی مربع شکلی را بر روی هشتی که قسمت اعظم آنها از چوب و کاهگل است و بر روی نقشه دایره شکل با پشت‌بام چهارشیبی و دوشیبه بنا شده و همچنین دفاتر دریافت مال‌النجاره اربابی را ملاحظه نماییم. تاریخ بنای کبوترخان مربع شکل و قرارگرفتن آن در بالای هشتی و کبوترخانهای با قفسهای سلتیکی برای خوابیدن کبوتران بر روی تخم که قسمت اعظم ستونهای آن از چوب درست شده، به قرنهای شانزدهم و هجدهم بر می‌گردد. از طرفی بایستی متذکر شویم که یک یا دو قرن پیش، مدرسه نقاشی دولتی برای روستاییان وجود داشته است. قدیمی‌ترین نقاشی دیواری مربوط به ابتدای قرن نوزدهم است. بعضی از این نقاشیها، نیمرخ کبوتری را که در حال راه‌رفتن یا پرواز است نشان می‌دهند. دیگر نقاشیها، شامل ستاره‌های پنج‌پر، گل‌های سرخ، خورشیدها، دایره‌هایی با رنگهای آبی، گِلِ آخرا، قرمز و نارنجی را نشان می‌دهند. تقریباً تمام این نقاشیها بر روی دیوار کبوترخان ترسیم شده‌اند. در این نقاشیها حضور و آثار گذشته بناها هویدا است.

اسکلت‌بندی کبوترخان در میدی پیرنه^{۳۳}

در میدی پیرنه کبوترخانها دارای اشکال مختلفی هستند. اکثریت آنها را برجهایی از سنگ و آجر تشکیل می‌دهند که آغشته به آهک می‌باشند و ارتفاع آنها تقریباً بین دوازده تا پانزده متر است. این برجها، گرد یا چهارگوش هستند. ورود به این کبوترخانها از طبقه همکف یا از طریق نصب چوبهایی در زمین که بر روی آن بنا می‌سازند، صورت می‌گیرد. فضای خالی و محدودی که توسط این چوبها بوجود آمده در فصل برداشت محصول به عنوان انباری مورد استفاده قرار

می‌گرفت و یا از آن برای کوبیدن گندم استفاده می‌شد. در بالای بنا، سوراخی در توفال کوبی وجود دارد که همانند یک دریچه متحرک، امکان جمع‌آوری فضولات کبوتران را فراهم می‌کند، استفاده از یک نردبان امکان دسترسی به هر یک از لانه‌ها را مهیا می‌سازد. پوشش این کیو ترخانها براساس سنت رایج محلی است و از مواد ارزان قیمت استفاده شده است. آنچه را که باید بلافاصله دستگیرمان شود، خاک نمایان می‌سازد.

کبوترخان کلبه‌ای^{۳۴}

این نوع کبوترخان بسیار ساده و شبیه کلبه‌ای از سنگ است که چوپانان از آن به صورت پناهگاهی در منطقه کِس^{۳۵} استفاده می‌کردند و اغلب با استفاده از سنگهایی که از مزارع جمع‌آوری می‌شده، بنا می‌گردیده است. از این نوع پناهگاههای گنبدی شکل برای پوشش چوها، تنورهای معمولی و دیگر بناها جهت بهره‌برداری دراز مدت، استفاده می‌شده است. سنگ ماده‌ای است که در طبیعت و در منطقه کِس به فراوانی یافت می‌شود، بدین جهت لازم بود که کشاورزان سنگها را از روی زمینها جمع‌آوری کنند تا بتواند زمینها را به زیرکشت ببرند. از این کلبه‌ها برای مراقبت از کشتزارها نیز استفاده می‌شد.

آثاری از این بناهای بسیار زیبا، هنوز در نزدیکی کی‌لوس^{۳۶} و سنت آنتونین^{۳۷} بجا مانده است. ترمیم این بناها بسیار مشکل است؛ زیرا موادی که برای پوشش آنها بکار رفته، بسیار کمیاب می‌باشند. آنچه که موجب پیدایش این بناهای عجیب و بسیار هماهنگ شده، سوراخهایی است که در بالای دیوارها یا در پنجره‌های پشت‌بام برای ورود کبوتران تعبیه گردیده است.

جالب است که روستائیان این بناها را همواره در نزدیکی تاکستانهای کوچک خود می‌ساختند و از آنها برای مصارف شخصی استفاده می‌کردند. این بناها دارای کارکرد مضاعف بود؛ علاوه بر آنکه از آنها به عنوان کبوترخان استفاده می‌شد، در شرایط نامساعد جوئی،

پناهگاهی برای روستائیان محسوب می‌شد، زیرا محل اقامت روستائیان بیش از حد با این مکانها فاصله داشته است. فضای محدود کبوترخانها به صاحبانشان اجازه می‌داده تا فضله کبوتران را برای صیفی‌کاری جمع‌آوری نمایند و محیط آن را برای استفاده جوجه‌ها آماده سازند. این بناهای بسیار معروف را می‌توان در جنوب فیژره^{۳۸} و در منطقه کس که به سمت گراما^{۳۹} می‌رود، پیدا نمود. این کبوترخانها حاصل تحقیقات مربوط به معماری است و جزئی از میراث فرهنگی فرانسه به شمار می‌آید.

کبوترخان با برج کوچک، کبوترخان بالکن مانند

این نوع کبوترخان که بر روی نقشه مربع بنا شده، بسیار بلند و دارای حجم کمی است. همین امر سبب می‌شود که کبوترخان ظریف، بلند و زیبا در مرکز هشتی، در گوشه یا در سطحی در بالای شیروانی قرار بگیرد. پشت بام آن چهارشبه می‌باشد و از سفالهای دنداندار پوشیده شده است. شیب تند آن به سمت پایین به وسیله تیر پوششی ملایم می‌شود. حد فاصل سفالها به طرز صاف و ظریفی از ملاط پر شده و مانع ریزش آب به داخل می‌گردد. سفال آبراه که بعداً در زاویه برجسته پشت بام قرار داده‌اند موجب شده که هماهنگی، تناسب و ظرافت این بنا از بین برود. شاه تیر با بادنما با تزئینی از گِل یا بیشتر مواقع با سنگ زیبای حجاری شده گرد یا مربع شکل، خاتمه می‌یابد.

شیروانی کبوترخان بالکن مانند بر ایوان احاطه دارد و آن را تحت پوشش قرار می‌دهد. کبوترخان دارای شکل بسیار ساده‌ای است، ولی با در نظر گرفتن تغییراتی که در فضای آن رخ داده، بسیار زیبا می‌نماید؛ این امر احتمالاً ناشی از تغییری است که بعد از انقلاب (فرانسه) در بالای پلکان آن، داده شده است و به این ترتیب پایگاه اجتماعی صاحبان آنها را می‌توانیم مشخص کنیم. این نوع کبوترخان دارای کارکرد مضاعف است؛ اولاً برای پناه دادن انسانها و

پرندگان بکار می‌رود، ثانیاً نورهای الوان را که از دریچه ورودی وارد فضای کبوترخان می‌شود به نحو مطلوبی تغییر می‌دهد. پشت بام کبوترخان از سفالهای مسطح که حدفاصل آنها را با ملاط پر نموده‌اند پوشیده شده است و در نوک آن کوزه‌های سفالی قرار داده‌اند. نمونه‌های بسیار زیبای آن را می‌توان در منطقه آژنه^{۴۰} در کنار تورنو^{۴۱} پیدا کرد.

کبوترخان دهلیز مانند، کبوترخان زیر شیروانی

در مزارع وسیع محصور شده، متعلق به یک قصر یا صومعه، دهلیزی را تعبیه نموده‌اند که دارای در بزرگی از چوب است. طبقه اول آن که با سنگهای هم‌شکل ساخته شده و مسلط بر تمام اجزای خانه می‌باشد، به کبوترخان اختصاص یافته است.

گاهی اتفاق می‌افتد که بخاطر ضعف اقتصادی ساخت کبوترخان در طبقه اول به عهده نجار گذاشته شود. وی نیز همان شیروانیهای چهارشیبه و نوک تیز دارای سه پنجره پرواز را برای کبوتران می‌ساخت. باید بگوییم کبوترخانهای بسیار معروف بین گرامت^{۴۲} و پادی را^{۴۳} در منطقه لوت قرار دارند. ایوانهای کوچکی در بالای دیوار، برای قلعه‌بانان می‌ساختند که با طاق زیبایی محافظت می‌شد و این امر قدمت آنها را نشان می‌داد. هرچند که برج و باروها از میان رفته‌اند، ولی مشخصه طبقه اشراف را می‌توان در قلعه‌سازی که تعداد کمی از آنها باقی مانده‌اند، در منطقه کرسی نوا مشاهده کرد.

کبوترخان دهلیز مانند، کبوترخان زیر شیروانی

این نوع کبوترخان در مقیاس وسیع و متفاوت با کبوترخان بالکن مانند، اغلب در منطقه آویرون^{۴۴} پیدا می‌شود. این نوع بنا دهلیز ورودی را از تغییرات ناگهانی جوئی و بارش بارانهای شدید در امان نگاه می‌دارد. این کبوترخان از سنگ، دیوارهای چوبی، پشت بام چهارشیبه با سفالهای مسطح و پنجره‌ای برای پرواز ساخته شده است.

برخی کبوترخانهای زیر شیروانی بر روی خانه‌های کوچک قرار داشتند. این نوع ساخت به دلیل ناتوانی روستائیان و عدم توانایی مالی و این که نمی‌توانستند در محدوده خانه‌های کوچک خود از کبوترخانهای جداگانه، استفاده کنند، بود. بنابراین کبوترخانهای زیر شیروانی روی بناهای معمولی و اغلب سنگی بنا می‌گردیدند. سوراخهای پرواز به شکل گرد یا مربع در سنگی یکپارچه در قسمت مثلثی شکل بالای بنا و یا در گوشه نما تعبیه می‌شدند. سوراخهای پرواز را در پنجره قرار می‌دادند و آنها را دایره‌وار بر روی چوبی تعبیه می‌کردند؛ به این صورت که یکی از سوراخها را در وسط و چهارتای دیگر آن را در اطراف قرار می‌دادند. این مجموعه در قالبی از سنگ جای می‌گرفت، با همان شکلی که می‌توانستیم آنها را در زیر پشت‌بام کبوترخانهای بالکن مانند ببینیم.

در قرن هجدهم و نوزدهم، سر در کبوترخانها، دارای اشکال سه‌گوش، طاق دایره‌ای و حتی سطحی برجسته و عظیم بودند.

نمونه‌های فراوانی از آنها در منطقه کرسی^{۴۵} و جالبترین آنها را در اطراف منطقه کستلناو^{۴۶} - مون تراتیه^{۴۷} به جا مانده‌اند.

کبوترخان برج مانند

در حال حاضر، این کبوترخانها به سبب دور بودن از مزارع و قرار گرفتن در شرایط نامناسب در معرض نابودی هستند. انواع بسیار قدیمی آن گرد است ولی در منطقه ترن و گرون به صورت چهارگوش در وسط مزارع بنا شده‌اند و اغلب مانعی بر سر راه تخم‌زدن زمینها به روش مکانیزه می‌باشند.

کبوترخانهای گرد را با سنگهای آهکی لاشه‌ای پوشانده‌اند و این نوع کبوترخان در منطقه کس و در اطراف کی لوس^{۴۸}، لالبنک^{۴۹}، ولی مونی^{۵۰}، یافت می‌شود. مجموع کبوترخانها را با

سنگ ساخته‌اند و دارای تعدادی سوراخ پرواز می‌باشند که این سوراخها در بالای گنبد، تعبیه شده‌اند، سادگیشان به آنها زیبایی کم‌نظیری می‌دهد. این کبوترخان چهارشبهه دارای برجکی از سنگ است که بالای آن را زینت داده است.

این نوع کبوترخانها در دره‌های نزدیک منطقه کی لوس و سنت آنتونین^{۵۱} پراکنده‌اند.

بر بالای این کبوترخانها اغلب، تزئینی از گِل پخته یا کوزه‌های سفالی قرار داده‌اند که دارای کارکرد بسیاری است و زیباترین آنها هنوز در نزدیکی منطقه اوئی لار^{۵۲} و والانس داژن^{۵۳}، به جا مانده است.

کبوترخان بناشده بر روی طاقها

این کبوترخان به رغم پی‌ریزی خوب و پنهانش از کیفیت عالی و قابل‌تحسینی، برخوردار است. این نوع بنا از لحاظ تعداد لانه‌ها، شرایط مناسبی را نسبت به کبوترخانهایی که بر روی ستونها ساخته می‌شوند، فراهم می‌نماید. قطر دیوارهایش آن را در برابر تغییرات جوی بسیار مقاوم می‌سازد. در واقع، طاقهای هر طرف بیستی بر روی چهار ستون قرار بگیرند تا بتوانند سنگینی بنا را تحمل نمایند، تعداد زیادی از این نوع در منطقه ترن و شمال منطقه گرون در طول جاده ملی شماره ۱۱۳ وجود دارند.

فشارهای وارده بر طاقها توسط یک طاق دوقلو بر روی ستونها پخش می‌شود. این طاق تکیه‌گاهی است برای توفال‌کوبی طبقه اول که با مصالح بتایی ساخته شده است و انواع متفاوت آن را ما می‌توانیم در پشت‌بامهای هر می‌شکل، با برجک و یا بدون برجک پیدا کنیم. اسکلت‌بندی شیروانی آنها شبیه اسکلت‌بندی شیروانیهایی است که بر روی ستون بنا شده‌اند. سطح آنها از سفالهای مسطح پوشیده شده، دارای برجک می‌باشند و شیب آنها برحسب کارکردشان، متغیر می‌باشد. ترکیب بنا به گونه‌ای است که می‌تواند دارای چهار لبه برای

51- Saint-Antonin 52- Auvillar 53- Valence d'Agen

محافظت کبوتران باشد، در حالی که ما دو یا سه لبه را ملاحظه می‌کنیم که برای گردش و پرواز به کار می‌آیند. همچنین یک ردیف از سفالها جلا داده شده که خود معماری خاص منطقه را به نمایش می‌گذارد. در مسیر ستون از جایی که طاق شروع می‌شود، یک برجستگی (لبه) مکمل وجود دارد که می‌تواند در وهله اول، شکارگران ترسو را از شکار کبوتران مأیوس کند. این کبوترخانه‌ها از مزارع و اقامتگاهها بسیار دور هستند. در دوره‌ای که این بناها ساخته شده‌اند، از آنها به عنوان برج مراقبت و نیز جهت محافظت از محصولات استفاده می‌شده است و در نهایت، متذکر شویم که این امر معمولاً اهمیت ثروت و دارایی صاحبان آنها را آشکار می‌سازد.

کبوترخان بنا شده بر روی ستونها و تیرکها

کبوترخانهایی که بر روی ستونها و تیرکها در منطقه باس کرسی^{۵۲} بنا شده‌اند، معمولاً بیشترشان مکعبی شکل هستند و گاهی آنها را برای این که ظریف جلوه کنند، هشت‌گوش و شش ضلعی می‌ساختند.

این کبوترخانه‌ها بر روی استوانه‌ای بنام کیل که بر روی ستونی از سنگ قرار گرفته است، بنا شده‌اند. استوانه نقش قرنیز را جهت جلوگیری از ورود حیوانات موذی ایفا می‌نماید. تیرکهایی که با مصالح بنایی ساخته شده باشند نادرند؛ ستونها تقریباً یکپارچه و پایه‌ای که زیر قفس قرار می‌گیرد بوسیله یک سنگ گرد تزئین شده است. در داخل این پوشش سنگی، گذرگاهی جهت ترساندن حیوانات شکاری چون موش، موش صحرائی، راسو یا حیواناتی که تخمها را می‌خورند وجود دارد.

دیوارها نیز آغشته به ملاط چرب و ترکیبی از شنهای معدنی چسبیده به یکدیگر که بوسیله ماله بر روی آنها کشیده شده است می‌باشند، طوری که آب باران براحتی بتواند از آن سرازیر شود. در این نوع کبوترخان مصالح زیر بنا را پس از اتمام کار ساختمان‌سازی، نمی‌توان

دید. از این نوع به رغم آسیب پذیری اش، نمونه های زیادی به جا مانده است. این کبوترخانها از سفالهای مسطح پوشیده شده اند. هنگامی که شیروانی شیبدار است، ما می توانیم یک یا دو پنجره در آن پیدا کنیم. چهارگوشه شیروانی در رأس با سفالهای برجسته به یکدیگر متصل می شوند. در پشت بامهای مسطح، برجک بالای آن دارای شیب تند در چهار سطح بوده و آب باران بلافاصله تخلیه می شود. برجک می تواند وسیله همان سفالها با ظرافت و لطافت به طرز زیبایی با یک تیرپوششی خاتمه یابد و سوراخهای پرواز را در برابر باران محافظت نماید.

کبوترخان بناشده بر روی تیرکها و ستونها
 این کبوترخان با توجه به شرایط جغرافیایی، در برابر تغییرات جوئی، خوب مقاوم نیست و مانعی در برابر تخم زدن زمینها به شمار می رود. با وجود این، بدون شک از نظر پیچیدگی اسکلت بندی و ورود و خروج کبوتران در چشم انداز روستا منظره بسیار جالب و زیبایی را به وجود می آورد. در جنوب منطقه مونتوبان^{۵۵}، ما می توانیم کبوترخانهایی را که با آجر بنا گردیده اند و تیرکهایی را که موجب اتصال یک یا چند طاق شده اند، پیدا کنیم؛ این چنین نوآوری را می توان در مناطق دیگر، فی المثل در پری گورد^{۵۶} یا در لوت که از سنگ ساخته شده اند، پیدا نمود.

کبوترخان «به شکل پای قاطر»
 این کبوترخان از منطقه لانگ دوک^{۵۷} به مناطق باس کرسی و دشت مونتوبان^{۵۸} آمده است و بسیار رایج می باشد. به لحاظ شباهتش به پای قاطر، چنین نامگذاری شده است. شیب پشت بام به وسیله قطعه چوبی که سوراخهای پرواز در آن تعبیه شده اند، قطع می شود. در این شیروانی صفحه ای شکل از سفالهای جوی مانند، استفاده شده است. این امر، موجب محافظت بیشتر کبوترها در برابر بادهای شدید منطقه از سه جهت می شود. شیب شیروانی بادها را به سمت

شرق یا جنوب هدایت می‌کند. لبه‌های پشت‌بام را از آجر و ملاط ساخته‌اند که به صورت قطعات برجسته‌ای خودنمایی می‌کند و قبل از خشک شدن ملاط چوبهایی برای نشستن کبوتران را با دقت در داخل آن، فرو کرده‌اند.

برجستگی چهارچوب پنجره‌ها را با رنگ سبز، جلا داده‌اند که علاوه بر تزئین، دارای کارکرد نیز هست. این قرنیز یا برجستگی ساخته شده از آجر، کبوترخان را همانند حلقه‌ای در برمی‌گیرد و مانعی است بر سر راه شکارچیان خصوصاً اگر سطح داخلی آن گود باشد. همچنین در اطراف سوراخها صفحه‌ی محافظی وجود دارد که متشکل از آجرهای چهارگوش جلا داده شده است و هیچ حیوانی نمی‌تواند از روی آن عبور و کبوتران را شکار کند.

وضع داخلی بنا، بایستی برای کبوتران اقامتگاهی وسیع و جذاب به وجود آورد؛ از این رو، بنای آجری با ظرفیت از قبل تعیین شده‌اش، دارای تعدادی سوراخ با نظمی منطقی برای آشیانه کبوتران است. اگرچه برای ساختن لانه کبوتران از سنگ، چوب و حتی سبد استفاده شده است، لیکن آجر بیشتر مورد توجه کبوتران می‌باشد. چوب هم دارای نواقصی است و موجب جذب ساس و کک می‌شود. استفاده از لانه‌های سبد مانند موجب سهولت در نظافت آنها می‌گردد. این لانه‌ها به وسیله یک میخ چوبی آویزان شده‌اند و اجازه می‌دهند تا کبوتران براحتی و بدون مزاحمت حیوانات موذی وارد شوند. کبوترخانهایی که بشکل «پای قاطر» هستند، کاملاً جدا از مزارع کشاورزی قرار گرفته‌اند و بتدریج بناهایی چون انبار غله، اصطبل و حتی محل اقامت راضیمه آنها کرده‌اند. این نوع کبوترخان در دشت تولوزن^{۵۹} و مون تال بانز^{۶۰} یافت می‌شود. نگاهداری این بناها، بسیار آسان است، زیرا پشت‌بام آنها را می‌شود براحتی بازسازی نمود.

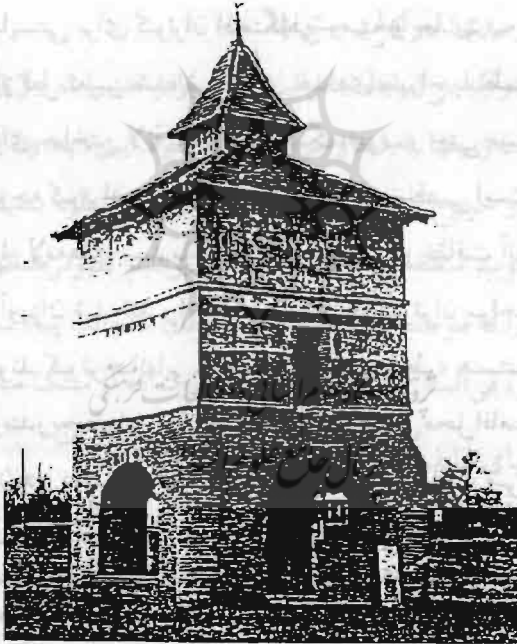
در منطقه «شارنت» تا ۲۴۰۰ لانه در کبوترخانها وجود دارد

تعدادی از روستاها و مکانهای خاص وجود دارند که به ما اجازه می‌دهند تا مجموعه کبوترخانهای متعلق به اشراف را مشخص نمائیم، در حالی که در منطقه شارنت قدمت کبوترخانهای کوچک به اوایل قرن شانزدهم برمی‌گردد.

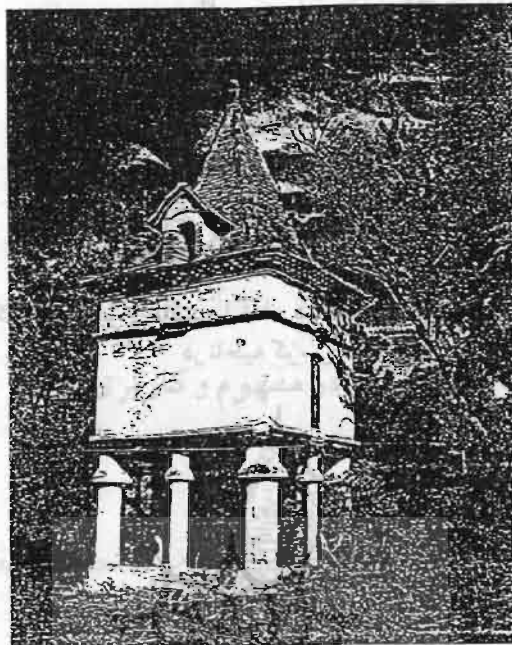

احتمالاً در پایان قرن نوزدهم بوده که اکثر کبوترخانه‌های منطقه «شارنت» همانند بسیاری از مناطق دیگر فعالیت خود را متوقف می‌نمایند. این رویگردانی به خاطر فرسوده شدن بناهای بزرگ و صرف هزینه زیاد جهت نگهداری آنها بوده است. همچنین افزایش مرغان خانگی و حفظ و نگهداری آنها که از آن زمان به بعد جانشین مصرف گوشت کبوتران شده است می‌تواند یکی دیگر از دلایل این امر باشد.

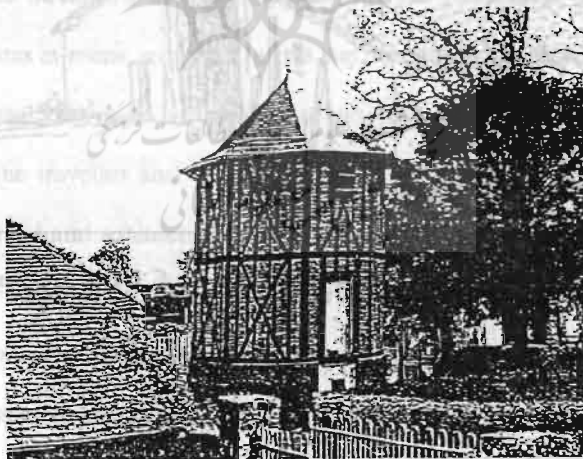
به رغم گذشت زمان، کبوترخانه‌های فصرهای منطقه «اولنای»^{۶۱} (با ۲۰۰۰ لانه) «فورگات»^{۶۲} (بخش سن سوین^{۶۳}) یا «پاولی»^{۶۴} در «پورت دایر»^{۶۵} (با ۲۴۰۰ لانه آجری شده) از کبوترخانه‌های زیبا و با عظمتی هستند که همچنان باقی مانده‌اند و دارای معماری زیبایی می‌باشند. آثار به جا مانده آنها از دور قابل تشخیص است.

تصویر شماره ۱: کبوترخان آجری با پشت‌بام چهارشیبه و برجکی بر روی آن. ناحیه موتویان واقع در «ترن و گرون»

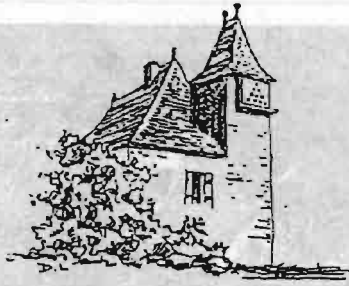

تصویر شماره ۲: کبوترخانی با تعداد و ابعاد متفاوت ستونهای سنگی

تصویر شماره ۳: کبوترخان کثیرالاضلاع آجری باديوارهای چوبی و پشت بامی از سنگ سیاه واقع در ناحیه پینشو پالیس سُم

تصویر شماره ۴: کبوترخان برج مانند بنا شده در محل سکونت اعضاء خانواده، واقع در ناحیه کرسی

تصویر شماره ۵: کبوترخان دهلیز مانند واقع در لوت وگرون